

Аналитика у савременим обавештајно-безбедносним системима

УДК 355.40

Милорад Бошковић, пуковник

Аналитика је постала интегрални и незаменљиви део обавештајних служби. Задатак стрпљивих аналитичара је да материјал сортирају, да га изуче, да поставе различите хипотезе и да, коначно, изведу одговарајуће закључке. Израда информација и процена је последња фаза рада. Добра, правовремена, тачна и са свих аспеката обрађена информација „поплочава пут ка остварењу главног задатка“ – постизању дефинитивног успеха политике и стратегије једне земље, што је посебно важно у рату. Међутим, у раду има и слабости, а највећа беда духа је у томе да се чињенице не гледају реално. Аналитика је најважнији истраживачки потенцијал обавештајне службе, мозак и креативна интелигенција, па се стално модернизује и усавршава.

Значај који се придаје истраживачкој делатности у аналитици, посебно оној која се заснива на јавним (отворени) изворима, указује на то да је обавештајна служба учинила велики помак у својој квалитативној трансформацији, и да се креативно оспособила за обављање разноврсних задатака. У јавности је тиме потиснуто у други план пежоративно схватање да је обавештајна служба само „сервис за прљаве послове“ и да је шпијунажа, као метод рада обавештајних служби, изгубила важност, мада је и даље незаменљив метод у извесним фазама рада.

Многа истраживања и студије о савременим обавештајним службама указују на то да је аналитика (аналитичко-информативна функција) њихов интегрални и неопходан део. Обавештајне службе, нарочито оне које припадају водећим светским силама, веома су важне у припремама процена и одлука државног (политичког) и војног руководства, а то се може рећи и за аналитику тих служби, пошто резултат службе зависи од способности и креативности њених аналитичара.

Све веће потребе за разним подацима из свих области наметнуле су измене у активностима обавештајних служби, као и њихових циљева, а сходно томе и у начинима и методама прикупљања података. Размере агентурног метода прикупљања података повећавају се упоредо са другим видовима активности, а све оне снабдевају огромном количином података захуктале обавештајне системе великих сила. Због тога се јављају и друкчији захтеви у организацији анализе и процене информација и података која омогућује да обавештајне службе могу да обаве своје задатке. На пример, сада се више не могу, или је веома компли-

ковано и готово неисплативо, помоћу традиционалних метода шпијунаже откривати сложене загонетке као што је војноекономски потенцијал неке државе, а то је управо један од сталних главних задатака обавештајних служби. Било би потребно ангажовати хиљаде шпијуна и уградити их у бројне структуре од којих зависи војноекономски, односно одбрамбени потенцијал једне државе. То је, практично, немогуће и такав подухват не би могла да оствари ниједна обавештајна служба без ризика по свој положај у међународној заједници, без обзира на то колико је ефикасна и опремљена. Према томе, савремена обавештајна служба јесте, првенствено, обиман научноистраживачки апарат који се ослања не само и не толико на тајна агентурна средства колико на савремене могућности прикупљања, проучавања, систематизације, анализе и процене добијених података.

У технички добро опремљеним обавештајним службама ради мноштво аналитичара – научника из разних области или дисциплина које на било који начин могу допринети остваривању циљева које обавештајна служба поставља. Они систематизују, проучавају, анализирају и процењују огромне количине информација, не напуштајући своју земљу, чак ни просторију у којој раде. Целокупна количина информација не стиже до њих из извештаја тајних агената, него из извора апсолутно доступних свима, а то су тзв. отворени – легални извори. То су извори без којих у време бурног научно-техничког развоја и поплаве публикација сваке врсте не може ниједна савремена држава: новине, часописи, радио и телевизија, националне и међународне изложбе, сајмови, размена литературе, научна и културна размена, војне публикације итд. Обавештајна служба, због природе своје функције, не може да изостане из актуелних процеса, у које се укључује са својим циљевима. То се не догађа тренутно, нити за кратко време, него је то процес започет још између два светска рата, мада је добио највећи замах осамдесетих и деведесетих година. У САД, на пример, постоје читави обавештајни системи који се у прикупљању података готово искључиво служе техником (познати тзв. ELINT систем – електронска шпијунажа). Такви обавештајни системи су и Агенција за националну безбедност (National Security Agency – NSA), која се бави електронском шпијунажом, шифром, дешифровањем и кодирањем, обавештајно одељење Комисије за атомску енергију, у чијој је надлежности прикупљање података из области атомских достигнућа противничке стране („атомска“ шпијунажа), Национална управа за аеронаутику и васионска истраживања (National Aeronautic and Space Administration – NASA), у чијем је делокругу снимање одређених терена и извиђање („васионска“ шпијунажа). Све те институције у свом раду претежно користе електронске и радарске системе, специјалне авионе и бродове за осматрање и снимање. У њима раде бројни врхунски стручњаци. Само NSA има око 30.000 запослених (више него у ЦИА), од којих већину чине врхунски стручњаци одређених профила, а RAND институт (Research Analysis National Defence Institut – Истраживачко-аналитички институт националне одбране) запошљава око 1.000 доктора и магистара наука.

Коришћење отворених извора – важан чинилац у стварању снажне аналитике у обавештајним службама

Коришћење отворених извора информација добило је потпун замах после Другог светског рата. Најпознатији ауторитети водећих обавештајних служби у свету посветили су велику пажњу истраживању и образлагању значаја коришћења отворених извора да би оправдали расходе везане за ту врсту активности. Познате су крилатице које су, више или мање, прихватиле све обавештајне службе, нарочито великих сила: „Не испуштати ништа што је доступно и потенцијално корисно“, и „Зашто ризиковати тамо где се податак може добити без ризика, и уз то брже“. У савременим условима то изучавање се остварује као обимна, на научној основи постављена грана обавештајне активности, с огромним бројем ангажованих војних и цивилних стручњака из различитих области. Обрада отворених извора (материјали),¹ коју обављају висококвалификовани стручњаци, често омогућује да се изведу вјидни закључци који умногоме премашују оквире објављеног текста: о стратегијским могућностима противника, о рањивим местима у његовој војној економици итд. У вези с тим, интересантно је запажање америчког теоретичара Х. Рансома, који наглашава да се САД у потпуности не ослањају на „тајне операције“ прикупљања података, него користе отворене изворе о страним научно-техничким достигнућима. Као потврду за то наводи следећи посебан случај: „Вест у штампи о изградњи железничке пруге у неком рејону Заједнице независних држава може обавештајној служби послужити као подстицај за прикупљање података о том рејону, за разјашњавање да ли се на крајњој тачки те пруге налази аеродром, металуршки завод или рудник урана. Такве и сличне чињенице“, закључује аутор, „даље се извлаче из доступних отворених извора и могу за наше војне и спољнополитичке планове имати не мањи значај од демонстрација новог модела неког авиона“.

Концепт ангажовања обавештајних служби САД у операцији у Босни заснива се на искуствима из операција у Ираку и Сомалији. Осим људских обавештајних капацитета, на простору Босне је већ задејствован систем техничких средстава за прикупљање и дистрибуцију отворених података, који се дограђује новим елементима. У току је примена последње генерације обавештајно-извиђачке опреме и система (JSTARS). Технички систем интегрише сензоре на земљи, извиђачке беспилотне летелице и стандардни систем C⁴ I (Command, Control, Communication, computer and Intelligence – прикупљање информација,

¹ Билтени Танјуга, на пример, прави су магацини разноврсних информација, из којих се могу издвојити и подаци који упозоравају на неки безбедносни проблем или доприносе бољем схватању и објашњењу проблема. То се односи и на информације страних агенција и публикација („Ројтер“, „Интертас“, „Њујорк Тајмс“ итд.). Процењује се да неколико највећих светских агенција („УПИ“, „Ројтер“, „Интертас“ итд.) дневно преноси око 85 одсто целокупне светске продукције дневних вести. Према подацима IDG (International Data Group) целокупни светски промет информатике са комуникацијама износио је 1992. 350 милијарди долара, што је 12 одсто више него 1991. године.

командовање, одлучивање, контрола, рачунари и преношење информација). Подаци од основних обавештајних елемената (људи или техника) хоризонтално се преносе у центар тактичког нивоа на операцијској просторији, а онда по вертикалним нивоима обавештајне линије, системом руковођења и командовања, до Здруженог генералштаба или, зависно од значаја података, и до саветника за националну безбедност председника Сједињених Америчких Држава. Већина обавештајних и информативних података се компјутерски обрађује. Подаци се пречишћавају – прилагођавају потребама нивоа корисника, у обавештајним центрима стратегијског нивоа, углавном у САД, и у реалном времену дистрибуишу системом брзих веза (сателитске и друге) назад – корисницима.

Савремени научни методи упоређивања и уопштавања одвојених и ситних података, извучених из отворених публикација, као и савремена техничка средства за прикупљање и обраду таквих материјала, обезбеђују брзу систематизацију и коришћење огромне масе прикупљених информација. А њих није тешко, ако су задовољени и други услови, претворити у ефективну базу за војноекономске и друге прогнозе и процене, па и за стратегијска решења. Обрада и истраживање сличних информација показали су се као изванредна могућност за позајмљивање туђих идеја – за развој сопствене науке, технике, технологије и производње, као и за правовремену анализу економске коњуктеуре, што омогућава стицање предности у освајању тржишта, и слично.

Неки аутори (аналитичари) у својим радовима наводе процене о томе колико се од укупног фонда прикупљених података добија из отворених, а колико из затворених извора. Ти проценти се крећу од 80 према 20 одсто до 90 према 10 одсто у корист података из отворених извора. Иако се однос процената тешко може прецизно израчунати, чињеница је да отворени извори дају много више података. Наравно, наивно је ако се тај однос тумачи као резултат смањења обавештајног деловања путем агентуре. Јер, 20 одсто података добијених из тајних извора сада је квалитативно и квантитативно другачије од истог процента података у прошлости. Они се израчунавају упоређени са милионима података које сада „гута“ и обрађује неупоредиво већа обавештајна машина (аутоматизовани информациони системи), што значи да је повећан и обим тих других података. С друге стране, на садашњем степену развоја обавештајне службе не „пипају у полумраку“, као што су то чиниле у прошлости, него је то рад на основу строго простудираних анализа и закључака, уз непрестану корекцију и коришћење најсавременијих информатичких система, при чему се пажња и напори усредсређују на главне, издиференциране правце и подручја. Све то потврђује да се неизмерно повећао квалитет агентурног рада. Захваљујући новом директору ЦИА, генералу Џону Дојчу, по први пут је остварен највећи степен интегрисања елемената обавештајних агенција САД у војној операцији у Босни.² У саставу америчког контингента налази се неуобичајено

² И шире, јер је то, практично, нова стратегија.

моћна обавештајна структура коју, осим формацијског састава у јединицама и командама, чине четири тима за обавештајно обезбеђење борбених дејстава (National Intelligence Support Teams – NIST) и два батаљона за руковање и приказивање обавештајних података радарског извиђачког система JSTARS.

Неки аналитичари, чини се оправдано, сматрају да је у мноштву случајева прикупљање отворених података први значајан корак у истраживању објекта интересовања обавештајне службе. Сматра се да уопште не може бити усмерених илегалних акција без претходног изучавања објекта на основу отворених извора. Логичније изгледа да се прво прикупе сви постојећи подаци из отворених извора и да се они касније користе приликом илегалног обавештајног рада. Проналажење објекта, његова разрада и реферисање о њему – све се то може претходно остварити у сфери отворене обавештајне активности. Још један аргумент је веома важан и често се наглашава. Обавештајне службе, па и оне које припадају великим силама, ипак су принуђене да воде рачуна о савременом развоју међународних односа и о ситуацији у којој се налазе према својим циљевима супротне стране на међународној арени. Осим тога, ту је званично прокламована државна политика, која често захтева „добре и пријатељске односе са свим државама“. Није једноставно убацили свог човека у туђи свет, а стварање агента је прилично дуг и мукотрпан процес, иако постоје и изузеци од тог, иначе општег правила. Мора се водити рачуна и о одређеним нормама међународног права и избегавати међудржавне компликације, јер је општепознато да се ниједна држава не мири са шпијунажом усмереном против сопствене безбедности. Зато контраофанзивна дејства и активност безбедносних служби знатно повећавају опасност од неуспеха. Све су то чиниоци који условљавају шире и свестраније коришћење отворених извора. Најзад, коришћење отворених извора ослобађа расположиве снаге обавештајне службе за подручје агентурног деловања, за сложеније и одговорније задатке, чије је обављање могуће једино помоћу илегалних средстава и илегалних метода и чији значај оправдава с њима повезани неизбежни ризик у који улази држава чија је обавештајна служба.

Најчешћи подаци из отворених извора

Анализом објављених радова у неким западним државама, а поготову у САД (где се иначе отворено говори о тим и сличним проблемима у теоријским оквирима), издвојене су три основне области у којима се користе отворени извори:

1) опште политичке, војне и економске информације које су потребне за процену политичких прилика, војног чиниоца, економског потенцијала и морално-политичког стања у држави и њеним оружаним снагама, које су објекат обавештајног истраживања. Подаци из те групе су најшири према обиму и изворима из којих се прикупљају. Њихов значај произилази из тога што опште информације могу да послуже као

основа за стратегијску процену војних и цивилних органа. Решавајући тај задатак, обавештајна служба прикупља све податке који јој могу бити потребни за вођење политичке, дипломатске и економске борбе, као и за пропагандно-психолошку активност у оквиру општих смерница које одређује политика, односно државно руководство земље;

2) стручне и специјализоване обавештајне информације и подаци који се односе на конкретне области науке, економике, технике и војске. Оне су намењене за ужи круг специјалиста и стручњака, а служе као материјал за разраду стратегијских планова;

3) прикупљање биографских података. То је област тзв. персоналија, која се понегде назива и „Ко је ко“ („Who is Who“), а односи се на прикупљање података о значајним војним, политичким и другим личностима земље. Америчку обавештајну службу не интересују само високи државни, политички и војни руководиоци или истакнути научници него и мање запажене личности које су ангазоване у области економије, индустрије, производње, науке, политике и оружаних снага, па и млад, перспективан кадар за који се сматра да би у развојном периоду могао имати неку значајнију улогу. На пример, одредбе *Приручника за психолошка дејства КоВ САД* важе и за дејства у миру. У њему су разматране и тзв. функционалне групе, у којима су личности које имају одговарајући друштвени углед на одређеној територији и чији би утицај могао доћи до изражаја иако се не налазе у органима власти, него су у опозицији или припадају неким слободним професијама. Значајна је процена да би у одређеном тренутку они могли да имају значајнију улогу и да утичу на ширу околину. Извор за такве податке јесте првенствено јавно доступан материјал – од официјелних саопштења владиних органа и опозиционих вођа и изјава појединих државних функционера до разних информативних издања. Обавештајцу, експерту за поједина подручја, који ради на решавању конкретног проблема, и такви подаци, ма колико то понекад изгледало наивно, могу послужити као основа за доношење важних закључака. На основу општих информација могу се саставити (и састављају се) „системи оријентира“, који омогућују да се претпостави развој догађаја у будућности и прогнозира општи правац развоја неке државе.

Када се користе отворени извори, сваком од њих се поклања највећа пажња, с обзиром на то да вредни подаци могу да се открију у сасвим неочекиваном контексту или упоређивањем. Зато су обавештајне службе заинтересоване и за централну и локалну штампу, емисије радија и телевизије, војне отворене публикације, публикације и реферате, извештаје из области науке и технике који се не шаљу у иностранство, али су доступни унутар земље, и за сва друга издања која немају строго затворен карактер.

Сталну пажњу обавештајне службе привлаче радови научника, нарочито из области употребе атомске енергије, нуклеарне физике, космичких зрачења, биологије, хемије, изградње ракета, усавршавања ракетног горива, електронике, телемеханике, аутоматике и других

области савремене науке и технике. Као резултат обраде и анализе, обавештајна служба прикупља информације о стању науке, технике, индустрије, оружаних снага и другим питањима одбране. Искусном аналитичару – истраживачу, понекад је довољно да се чак само помене објекат који интересује обавештајну службу, па да из тога изведе закључке.

Биографски подаци имају посебно велики значај у периоду пред рат и за време рата. Они помажу обавештајној служби да прогнозира понашање неког руководиоца у одређеној ситуацији, па према томе и понашање његове организације или, ако је реч о војном команданту – његове јединице.³ Објекти изучавања у том погледу, на пример код ЦИА, веома су широки. Подаци о личностима имају велики значај не само за процене, већ и много шире. Добијају се из различитих извора, отворених и тајних, и путем агентуре.

Обрада прикупљених података и информација

Свет живи у добу обиља и експлоатације информација и података сваке врсте. Тврдње: „информације су организација“, „свет живи од информација“, „будућност човечанства зависи од информација“ итд. постоје у светским размерама, а поготову у високоразвијеним земљама. Садашњицу карактеришу масовна комуникација, бројни и разноврсни контакти међу људима, широка размена мисли и идеја, научних сазнања и искустава. Да би се удвостручило укупно људско знање некада је било потребно 125 и више година, док се у садашњој етапи оно удвостручи сваких пет година, а број објављених публикација, према подацима ОУН, сваких 8–10 година. Сматра се да су радови објављени у појединим часописима застарели већ када се појаве у штампи и да је најбржи начин да се стигне до нових резултата праћење међународних скупова, симпозијума, конгреса итд. То значи да се укупан фонд знања повећава, а знање појединаца ће се сваких пет година релативно двоструко смањивати. Већина садашњих сазнања ће за 8–10 година бити застарела, подручја активности појединаца ће се све више смањивати услед човекове немогућности да практично користи огромни фонд знања.

Потпуно је аналогна ситуација у савременим обавештајним службама. Повећање технолошких могућности за прикупљање података узроковало је стварање огромног броја сирових података. Уважавајући правило да и наизглед безначајне чињенице могу да се покажу као важне и значајне, поље прикупљања података постало је веома широко, што је и објективна потреба. С друге стране, у свакодневном раду све се то не може анализирати и на погодан начин искористити. У ту противуреч-

³ Наполеон је, на пример, увек имао листове са биографијама војсковођа противничких армија. Познато је интересовање нацистичког Абвера за личност генерала Патона; за биографију генерала Макартура биле су заинтересоване кинеска и севернокорејска обавештајна служба; у израелској обавештајној служби постоји посебно одељење за информације о активностима генерала армија суседних арапских земаља итд.

ност целокупног човечанства запале су и обавештајне службе. У недавној реорганизацији обавештајне службе САД, коју је остварио бивши председник САД, у једном званичном извештају, барем како га је приказала штампа, писало је: „Читаве просторије биле су накрцане подацима које нико није стигао да анализира“.⁴

Услед хиперпродукције информација, чији је садржај често исти или веома сличан, јавља се опасност од тога да корисник буде затрпан количином коју не може да апсорбује и у чијем примању и проучавању губи огромно време. У основи, читав проблем се своди на супротност две нужности: *прво*, да се кориснику обезбеди довољно сазнања (подаци и информације) за опредељивање, закључивање и доношење одлука (уколико је више знања и уколико је оно квалитетније, мањи је ризик од погрешних одлука), и *друго*, да се из масе истоврсних сазнања издвоји баш оно што је кориснику потребно у одређеном тренутку (све што чини информациони баласт треба елиминисати да не би оптеретило корисника). Излаз из такве ситуације тражи се у стварању модерних информационих система за обраду, депоновање, проналажење и коришћење информација и података, који ће, помоћу нових метода и средстава (првенствено електронских рачунских машина), омогућити брзо, економично, сигурније и потпуније долажење до знања и искуства у употребљивом облику. Добар информациони систем замењује произвољност и импровизацију научним и стручним радом, који обезбеђује поуздана предвиђања. Без добро организованог информационог система застарева технологија обраде података, што указује на недостатак потребних информација, уместо којих се обично јављају полуистине, дезинформације и слично, а и оне информације којима се располаже најчешће су непотпуне, неправовремене и неодговарајуће – непоуздане за ваљано закључивање. Информациони систем треба да обезбеди да се одговарајућа информација достави одговарајућем кориснику, у одговарајуће време, на одговарајућем месту и у одговарајућем облику. На тај начин информациони систем повезује различите радне процесе и постаје активан учесник у процесу руковођења, планирања, одлучивања и обављања задатака.

Задаци везани за прикупљање и систематизацију података и информација добијених изучавањем отворених извора толико су сложени да обавештајне службе стално траже нове организационе облике да би концентрисале напоре у тој области. Зато су у САД, Великој Британији, Немачкој и неким другим земљама формиране специјалне институције које се баве тим проблемом. Међу осталим мерама, у већини министарстава иностраних послова уведена је и функција научног аташеа, који се бави прикупљањем научних, техничких и других информација и података из отворених извора. Он је, у САД на пример, у Стејт департменту био задужен да, у оквиру својих служби, прикупља податке из отворених извора, што је била једна од његових традиционалних

⁴ Неке информације и подаци из времена рата у Вијетнаму тек сада долазе на ред за обраду.

надлежности. Међутим, услед повећања обима отворених извора и врта података који се прикупљају, у ЦИА формирана је посебна служба на коју су пренете надлежности да централизовано и синхронизовано прикупља и обрађује податке. Постоји више писаних извора о томе како обавештајна служба САД прикупља податке те врсте. Наиме, прикупљају се све доступне публикације у земљама које је интересују. За то се користе разни канали, укључујући и размену књига, које превode велике библиотеке, а која обухвата стотине хиљада наслова. Амбасаде САД (као и других западних држава) претплаћују се и купују централне, регионалне и локалне новине и часописе, и информаторе о питањима науке и технике, индустрије и пољопривреде, саобраћаја и везе. Користе се и туристи, чланови разних делегација, студенти и специјализанти који се налазе на усавршавању (израда докторских дисертација и друго). Буквално, „лови“ се свака публикација у којој се могу наћи индиректни подаци.

Према писању листа „New York Herald Tribune“, библиотека ЦИА добија месечно до 200.000 примерака публикација из страних држава. Превode се стотине часописа, појединачних радова, чланака итд. Тврди се да у току само једног дана тзв. мониторинрска служба ЦИА прими и запише око шест милиона речи на 60 страних језика.

Све економске, политичке, војне, научно-техничке и друге информације и подаци групишу се у Информативној управи ЦИА, где просечно дневно пристиже између 100 и 150 свежих обавештајних извештаја. Литература се групише према областима и проблемима, и то према земљама из којих подаци потичу. Свака област (наука, техника, економика, право итд.) подељена је према специфичностима на подтеме. Обрађује се свака област и анализирају скупне или појединачне области. Подаци се упоређују са подацима из тајних извора, односно са свим постојећим подацима из те области (на пример, са званично објављеним подацима, са подацима из дневних листова, часописа, књига, приручника, подсетника, издања научних установа, владиних одлука, записа радио и ТВ-емисија итд.), да би се све то довело у узрочну везу и да би се пружила оцена на основу свих расположивих показатеља. Сав тај сирови материјал, како је писао бивши шеф ЦИА Алан Далас, „који пристиже свакодневно, мора се самлети у обавештајном млину, да би се пронашло неко зрнце“. Део података, за који је то могуће, обрађује се помоћу рачунара, а део, вероватно највећи, обрађују експерти за поједине области и гране, и то са становишта обавештајне службе. Продукти такве обраде су разни документи – обавештајне информације, аналитичке и динамичке обраде, стратегијске информације, процене и слично.

Осим ЦИА и DIA, изучавањем и анализом информација из отворених извора баве се и остале ресорске обавештајне службе – КоВ, РВ и РМ, затим Национална агенција безбедности, Комисија за атомску енергију, USIA, а постоје и разни истраживачки центри и институције, као што је Институт за анализу проблема одбране, и институти при

разним универзитетима, као сталне институције или као уговорачи за изразу појединих студија.

Истим пословима се баве и обавештајне службе западноевропских земаља које сарађују с обавештајном службом Сједињених Америчких Држава. У Великој Британији главни орган за прикупљање и систематизацију отворених података из научно-техничке области јесте Секретаријат за научна и индустријска истраживања. О карактеру његовог рада писала је енглеска штампа следеће: „Данас мала група људи која ради у Рицент парку, руководи једном од најефикаснијих обавештајних мрежа на Западу и то потпуно отворено“.

Указом председника Руске Федерације, 1992. године, основан је Руски институт за стратегијска истраживања (РИСИ) као научноистраживачка организација у функцији информативно-аналитичког рада највиших органа законодавне и извршне власти. Сада у институту ради око 70 стручњака, који имају научна звања. Формирање РИСИ и његов значај у систему руских научноистраживачких центара одређени су потребом за комплексном експертном анализом приоритетних проблема (спољнополитички, војни, економски, еколошки и други проблеми безбедности Руске Федерације) у њиховом стратегијском контексту и перспективи, а такође и потребом да се резултати истраживања доведу на ниво прикладан за извођење закључака и препорука. Основни облици делатности РИСИ јесу: 1) научноистраживачки рад, 2) информативно-аналитичко обезбеђење државних организација, 3) разрада и координација наменских програма великих размера за сарадњу између управа, 4) организација и провођење научнопрактичних конференција и округлих столова, међу њима и међународних, о приоритетним темама, и 5) пружање информативних и саветодавних услуга. Осим тога, РИСИ обрађује општа питања националне безбедности, бави се истраживањем проблема развоја међусобних односа Руске Федерације и других земаља, проучава карактер и тенденције глобалних и регионалних војно-политичких и економских процеса, анализира и прогнозира кризне ситуације у појединим земљама и регионима света, и друго. Информациона подршка истраживања заснива се на домаћим и страним документима, статистичким подацима, аналитичким и информативним материјалима. Фонд се комплетира коришћењем различитих извора: из књижних библиотечких фондова и разменом између РИСИ и домаћих и иностраних института и других организација. Ради експертне прораде проблема Институту су на располагању и информације разних управа. У Институту се активно ради на развоју и реализацији концепције аутоматизоване обраде и анализе добијених информација. У свом раду Институт широко користи електронску информацију водећих домаћих и иностраних информационих агенција, етнолошки мониторинг и правовремено спречавање конфликта, који функционише у оквиру међународног пројекта „Регулисање конфликта у постсовјетском простору“, затим интегрисане службе података НАТО-а и других.

Општи подаци из отворених извора тако се систематизују да чине основу за многобројне „обавештајне енциклопедије“, које се стално обнављају и допуњају, сачињене по земљама. Њихове податке користе они који разрађују питања спољне политике и војне стратегије исто колико и они који анализирају обавештајне податке.

Уобличавање резултата активности обавештајне службе

Резултати активности обавештајне службе, односно подаци и информације које обавештајна служба прикупља а аналитика обрађује, добијају прави смисао тек када дођу у руке потрошача, односно корисника, а то су, по правилу, политички, државни и војни чиниоци једне земље који руководе и одређују смернице. То се мора учинити на најбржи начин и прегледно, тако да се свако саопштење може без тешкоћа повезати са проблемима на које се односи. Таквом захтеву није нимало лако удовољити, јер у вези с многим проблемима и питањима постоје велике количине сировог материјала. То су појединачне информације и извештаји, и обавештења и информације које су резултат истраживачког рада аналитичког апарата. Најзад, ту је све оно што је преузето из отворених извора, у облику у којем је објављено или саопштено. Пошиљаоци извештаја често своју информацију означе као веома важну, па је зато нужно да постоји критеријум на основу којег ће се одређивати приоритет и важност појединих информација, односно области. Коришћење укупног обавештајног материјала може да се подели у неколико категорија. Примарна категорија је временски чинилац, тј. када је информација приспела, који омогућује да се све сређују хронолошки. Информације могу да се групишу и систематизују према предметима, тј. областима интересовања, односно основна подела информација обавља се према њиховој садржини.

Пошто су у интересном подручју обавештајне службе бројна и разноврсна питања и проблеми, приликом сређивања материјала обрађивачи се морају придржавати одређеног реда. Тим делом рада мора се централизовано руководити. Апарат, на пример, делује по правилу индивидуално. Њиме се руководи, дају му се упутства итд., а он није у стању да процени вредност свога рада – може нешто да пренагласи или да потцени. Обично се догађа да пренагласи и сам даје приоритет својим извештајима, па тај недостатак може да отклони централизовано руковођење.

Следе анализа, проучавање и сажимање информације у одговарајући облик – извештај, анализу, студију, и слично. Конкретни облици у којима се саопштавају резултати активности обавештајне службе су различити, и варирају од једне до друге обавештајне службе. Међутим, постоје заједнички и општи елементи. Свакако, најважнији је онај који се односи на материјалну суштину, тј. одговор на задатак који је поставио наредбодавац. Како ће он бити саопштен, у којем облику, зависи првенствено од обавештајне службе и начина њеног деловања,

односно од циљева које је себи поставила. Логично је да обавештајне службе великих сила, поготову оних које воде глобалну светску политику, претендују на то да буду обавештене о свему што се дешава не само у посебним регионима него и на целој Земаљској кугли. Због тога оне имају више облика саопштавања резултата. У пракси постоји тзв. текуће информисање, периодично или хитно информисање. Централна обавештајна агенција, по правилу, како се наводи у неким изворима, доставља дневни извештај председнику САД, тзв. President's Daily Brief. Принцип којег се придржава обавештајна служба у вези с тим дефинисао је још бивши председник Труман, који је рекао: „Рат нам је дао следећу лекцију: прикупљање обавештајних података мора бити организовано тако да нам информације у разумљивој и простудираној форми морају бити при руци где год и кад год нам затребају, у противном немају никакву вредност“. Осим дневног и недељног билтена, који садрже сирове информације и обавештења подељена у основне групе, у ЦИА израђује се и тзв. извештај о ситуацији. Ти извештаји, како се наводи у литератури, праве се заједничким напорима свих америчких обавештајних служби, односно на основу свих информација које сви поседују о одређеној области или питању. У њима су садржани закључци који се одмах могу донети, а и они до којих се не може одмах доћи. Бивши шеф ЦИА, адмирал Рејборн, у једном интервјуу је дао назив за тај извештај и његову дефиницију: „Коначна национална обавештајна информација“, под којом је подразумевао информацију чија је тачност проверена и која је допуњена анализом свих расположивих извора. Дакле, сви елементи о истој ствари интегрисани су на једном месту. Појам „национално обавештење“ дефинисао је као „информацију или податак који је прикупљен тајним средствима, који је потпуно тачан и ослобођен сваке пристрасности или предрасуда.“ Он је поменуо још једну категорију, односно производ ЦИА – „Преглед националних обавештења“, који садржи основне информације о некој земљи, и то десет пута шире него нека позната енциклопедија, прилагођене за обавештајне потребе. Већина тих података није тајна, јер су то углавном подаци који се односе на привредну статистику, друштвено-политички систем, кратак историјски осврт, транспорт, демографију, и слично. У ЦИА разрађен је поступак рада на „извештају о ситуацији“, који се усаглашава у Обавештајном одбору, којим председава шеф ЦИА, а чланови су шефови ресорних служби.

Највиши степен важности у целокупном аналитичком процесу има рад на обавештајној процени. Она се ради као врхунски производ у областима или у вези с проблемима о којима нема познатих конкретних података, а ипак су нужни одговарајући закључци и процене, на пример, будућег развоја догађаја или предвиђања шта ће се десити у непосредној будућности. За то се ангажује комплетан научноистраживачки и аналитички потенцијал обавештајне службе, који покушава да пружи слику о стварима које се не могу установити на основу конкретних критеријума. У том подручју обавештајна служба често „пада на испиту“, јер то

није наука и не постоје емпиријске методе помоћу којих би се унапред предвидело понашање неке владе или неког појединца. Због грешака у проценама о којима је писала америчка штампа, реорганизовао је ЦИА бивши председник САД Ричард Никсон.

Интересантна је анализа издања обавештајне службе State department – Bureau of Intelligence and Research (BIR) онако како су објављена у књизи *The American Intelligence Community*. Та служба, односно њен информативно-аналитички апарат, израђује следеће извештаје:

1) *дневни извештај* о текућој ситуацији (Current Report) садржи преглед најновијих догађаја са становишта обавештајне службе. На кратким реферисањима шефова појединих одељења те службе извештај се усаглашава, добија свој коначни облик и доставља државном секретару и другим заинтересованим лицима;

2) *обавештајну забелешку* (Intelligence Note), која садржи извештај о неком догађају, ређање неких чињеница, података или тумачења чија је функција да се у потпунијем контексту осветли оно што се стварно догодило или се даје гледиште о очекиваним последицама онога што има значаја и утиче на интерес Сједињених Држава. Забелешке о разним питањима, у суштини, резултат су брзих утисака, те је њихов карактер привремен и ретко се дистрибуирају изван Стејт департмента;

3) *серију истраживачких меморандума* (Series of Research Memoranda), који садрже обраде које настају на основу текућих обавештајних података и обавештајних истраживања. То су свеобухватнији документи, раде се на дужи рок и могу имати и до 200 страница текста, зависно од предмета. У њима се опсежно анализирају друштвени и политички чиниоци који, на пример, обликују резултате избора у некој земљи, или се обрађују историјски и актуелни захтеви неке етничке групе која је подељена између неколико држава и последице таквог чина итд.;

4) *политичке динамичке студије* (Political Dynamic Studies), које су резултат дубоких и свестраних истраживања. Планирају се да помогну сложен и комплексан међуминистарски (међусекретаријатски) програм у праћењу и интегрисању политике САД у односу на одређене државе. Свака студија садржи свеобухватно истраживање једне државе: политичке, друштвене, економске и демографске елементе, и податке и њихову разраду о друштвеним снагама и политичким партијама које су биле на власти и онима које су тренутно на власти, као и о потенцијалним снагама које су у сенци али које имају извесне изгледе да дођу на власт, затим о страним утицајима итд. Такве студије су круна продукције те обавештајне службе и планирају се на дужи временски рок. У изради могу да учествују универзитети, институти и друге установе, са којима се уговара обим научноистраживачког рада и посебне студије које се после уклапају у целину. Друга могућност, која је све чешћа у пракси америчких обавештајних служби, јесте да те научне установе организују истраживање непосредно у земљи за коју су заинтересоване, односно на терену, и за то обезбеђују знатна материјална средства.

Основна издања Руског института за стратегијска истраживања јесу информационо-аналитички материјали у виду научних информација, прегледа, извештаја, експертских оцена и реферата. Међу њима се могу издвојити: обимни информационо-аналитички научноистраживачки радови на планској или уговорној основи, хитни експертски закључци о текућим проблемима, често везани за кризне ситуације, припремљени на захтев највиших органа власти и управљања, и информације и аналитичке оцене припремљене у иницијативном поступку.

На основу наведеног, јасно је да постоји потреба за широким аналитичким радом и у малим обавештајним службама, односно да је аналитика постала интегрални и незаменљиви део и обавештајних служби и службе безбедности. При томе, електронска средства могу да се користе, а могу и да се не користе, као и аутоматизација, која убрзава процес (обрађивачи су пре појаве рачунара морали сатима да траже неки податак, а сада га могу добити за неколико минута). Међутим, не треба се заваравати уверењем да електронске машине могу побољшати квалитет информација и података. Оне могу само из масе података да извуку раније прикупљене и регистроване податке који су потребни за уклапање, консултовање, упоређивање и допуњавање. Уколико су већа техничка достигнућа, која наука и технологија стално унапређују, већи су и захтеви који се постављају стручњацима који опслужују те уређаје, али и аналитичарима. Без њиховог рада и знања била би мала корист од информација и података прикупљених техничким средствима. Квалитет информација и извештаја који настају као производ обавештајних служби увек ће зависити од поузданости извора, али првенствено од вештине аналитичара. Јер, стрпљиви аналитичари имају задатак да материјал разврстају, да га изуче, да поставе различите хипотезе и да, коначно, донесу одговарајуће закључке. У томе им могу помоћи само њихово темељито знање, моћ расуђивања и самостална мисао поузданог, објективног и брижљивог научника.

Пошто обавештајна издања која се дистрибуишу корисницима који се налазе изван обавештајне службе, односно изван службе безбедности, имају одређени утицај, нарочито на доношење одлука, најопаснија је појава предрасуда, које могу да проузрокују више грешака и неодговарајућих одлука него непријатељева дезинформација или интрига. Последњих деценија било је разних пропуста и грешака, смишљених или спонтаних, које су изазивале одговарајуће афере и „чистке“ читавих руководећих гарнитура обавештајних служби. Наиме, политички чиниоци су увек у предности, јер могу лоше мотивисане политичке одлуке да припишу обавештајним службама или грешкама појединих шефова. Изгледа да је још увек актуелан мото контраобавештајне службе: „Највећа беда духа је у томе да се ствари не гледају онакве какве оне заиста јесу, него онако како бисмо ми или шефови желели да оне буду.“

Обавештајна служба ретко добија информације или податке који могу бити интересантни само за једног аналитичара, мада резултати обраде извештаја једног аналитичара могу бити значајни за многе друге,

поготову ако постоји подела рада према областима. Некада је анализа обавештајне информације двојице аналитичара из две на први поглед неповезане области, која садржи корисне податке, целовитија него у случају да су информације анализирали и доносили закључке сваки за своју област посебно. У том случају би сваки од њих изразио само своје гледиште, које одговара уским интересима његове специјалности. Свака аналитичка обрада би увек требало да има предвиђеног корисника, јер ако га нема, рад на обради може да буде губитак времена.

Добијену информацију аналитичар може да користи неколико пута, како би је упоређивао и са новодобијеним информацијама, јер се другачије не може правилно оценити. То је основни захтев у обради информација, пошто свака обавештајна информација треба да буде максимално тачна. То је и основна разлика између новинске и обавештајне информације: новине су преокупиране више тиме да што брже лансирају информацију, а мање да њен садржај буде тачан. Ипак, штампа је један од најпродуктивнијих извора, што није без значаја за аналитику јер постоји могућност поређења. Анализа нове информације безусловно зависи од количине и карактера већ акумулисаних информација и од способности аналитичара да трансформише и асоцира чињенице и утиске.

Стратегијска информација – производ аналитичког метода рада

Ако би се обавештајне информације рангирале према садржини и важности која им се придаје у укупним обавештајним напорима, стратегијска информација би могла да буде на врху одговарајуће скале. Стратегијска информација треба да буде производ стратегијске обавештајне службе ако се полази од тога да је стратегија систем целовитих научних гледања, припремања и вођења рата и усмеравања развоја целокупних одбрамбених потенцијала једне земље. Стратегијска информација, дакле, садржи елементе који могу да узрокују измену формираних сазнања на стратегијском нивоу, а тиме и непосредну промену политике, односно политичких одлука. У њеном средишту су обрађена значајна питања од чијег решења или убрзавања у једном или другом смеру зависи и крајњи успех (или неуспех) оружаних снага или друштвене политике у целини. За добру, правовремену и са свих аспеката обрађену информацију која има стратегијски значај може се фигуративно рећи да „поплочава пут ка остварењу главног задатка“, односно ка постизању дефинитивног успеха земље која води рат.

Подаци за стратегијску информацију могу да потичу од агентурних извора, као резултат примене разних електронских и других средстава, или из свих осталих извора, и треба да прођу кроз аналитички процес обраде. У оквиру обавештајне организације, аналитички процес води од сређивања све до процењивања података и припреме за врхунски ниво информација – студију или последњи стадијум израде процена. Квалитативни збир података из различитих извора у аналитичком

процесу прераста одговарајући квалитативни производ и због тога је стратегијска информација одраз примене аналитичког метода рада. У америчкој литератури наводи се пример који показује како се једна стратегијска дезинформација може претворити у стратегијски значајну информацију. Реч је о једној ваздухопловној паради у Москви, на којој је, ради дезинформације, приказано много тешких бомбардера, чак бројчано много више него што је америчка обавештајна служба рачунала да их има. Активност бомбардера, тј. вежба летења, била је необично интензивна, срачуната на то да се скрене пажња и створи убеђење да је тежиште ваздухопловне индустрије на производњи тешких бомбардера. Међутим, како наводе Американци, они су предузели детаљну анализу података о производњи другог ваздухопловног материјала и челику потребном за бомбардере, а прикупили су и друге сродне податке. На основу тога, проценили су да није реч о производњи бомбардера, него о покушају стратегијске дезинформације, јер је у међувремену тежиште пребачено на производњу ракета и ракетног материјала, што се доцније показало тачно.

Дакле, обавештајна процена стратегијске обавештајне службе крајњи је производ обавештајне службе у целини и свих њених органа. Њоме се баве најупућенији обавештајци, стручњаци и аналитичари за области и питања која се процењују. Процена је префињен облик обавештајног рада, а обавља се на основу свих прикупљених података, информација које имају стратегијски значај, студија и анализа. Такав пример је *Процена о равнотежи између Истока и Запада од 1970. до 1980. године*, која је рађена у оквиру обавештајног система НАТО-а у септембру 1970. године. На сличан начин израђене су или се и даље раде процене, а један од тимова, којим је руководио ранији помоћник државног секретара и бивши председник Националног обавештајног савета, Џорџ Нај, израдио је више процена за разне ситуације и могуће промене односа снага на простору СФРЈ, посебно у Босни и Херцеговини.